هاوچەرخ چییە ؟ ئەدەبی هاوچەرخ چییە؟.. نووسینی شاعیر و ڕەخنەگری تونسی: مونسیف ئەلوهایبی.. وەرگێران: سەردار جاف

ئەوەی بە هزردا بێت ڕەنگە ئەوە بێت کە (ئەدەبی هاوچەرخە) ئەو ئەدەبەیە کە سەر بە ئەمەستاکە، یا نها، یاخود ئەم کاتەیە، هەروەک پەیکەرتاشە عارەبەکان وای ناوزەد دەکەن، بە واتا کە ئەدەبی ئەم سەردەمە یان ئەو ماوە زەمەنە دیاریکراوەیە، لای ڕۆژئاواییەکانیش لە سەر ئەم حاڵە وا کەکن کە چل و سییەکانی سەدەی ڕابردوو بوو بێت، ئەو دەمانەیە کە جەنگی دووەمی جیهانی بە خۆوە دیتووە، هاوکات بووە لە گەڵ سەرەتای بزاڤی رزگاریخوازە نیشتیمانییەکانی ئەفریکا و ئاسیا لە پێناو کۆتاییهاتن بە داگیرکاری، وەلێ ئەو سەردەمە بەوەیش ناسراوە کە شەڕی ساردی نێوان دوو بلۆکی سەرمایەدار و کۆمۆنیستی یان مارکسی (سۆسیالیستی) تێدا بەرجەستە ببوو، هەروەها سەردەمی گەشەی ئابووری جیهان و، ئەدەب و هونەری مۆدێرنێتە بە هەموو جۆر و شێوازەکیانەوە وەکوو سوریالی و دادایی و ….. و پیشەسازی چاپکردنی کتێب و پاشان بە { بە هەژمارکردنی } وکاری دیکەیش لەوانە گۆڕانکاری جیۆسیاسی و سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و تەکنەلۆژی بوو.

هەندێک وای دەبیننەوە کە دەشێ ئەدەب و هونەری هاوچەرخ بە سەر سێ قۆناغی سەرەکی جیابکرێتەوە بە ((تایبەتی لە فەڕەنسا)) :

یەکەمیان لە نیوەی یەکەمی سەدەی ڕابردوو دەست پێ دەکات لە گەڵ نووسەرانی وەک سارتەر و کامی و سیلین …. دووەمیان لە ناوەڕاستی سەدەی ڕابردوو دایە ئەویش بزاڤەکانی پێشڕەوی و سوریالی و ڕۆمانی نوێ و شانۆی عەبەسی ، سێیەمیانیش لە هەشتاکانەوە دەست پێ دەکات بە واتا کاتی گلۆبالیزەیشن(عەولەمە) دروست کردنی ئەدەب و کتێبی خەیاڵەی زانستی و ئەدەبی” خەیاڵەی خود “ . {{ وەرگێڕەی عارەبییەکە بە خۆیشی ڕاڕایە لە سەر ئەم دەستەواژەیە }}.

لە ڕاستیدا ئەم شرۆڤە ڕەنگە ورد نەبێت،چونکە چەمکی هاوچەرخ ، جیاوازی بە پێی جیاوازی وڵات و کەلتوورەکانیانە، مێژوونووسە

فەڕەنسی و ئاوروپاییەکان جگە لە ئینگلیزەکان، دەیگەڕێنەوە بۆ ساڵی ١٧٨٩ (سەرەتای شۆڕشی فەڕەنسا) و ساڵی ١٧٩٢ (هەڵوەشاندنەوەی پاشایەتی و ڕاگەیاندنی کۆماری) شۆڕشی ١٨٤٨ و کۆمۆنەی پاریس کە تەمەنێکی زۆری نەخایاند، پاشان شۆڕشی پیشەسازی تا بە کاتی ئێستا دەگات.

لە جیهانی ئەنگلۆسکسۆنی بە تایبەتی، دەستەواژەی (هاوچەرخ) بەرفراوان دەبێتەوە بە نزیکەی هەشتا ساڵ بەر لە رۆژگاری ئەمڕۆمان، یا ماوەکە لە ١٩٤٥ دەست پێدەکات بۆ ئێستا، بە وردی ئەم ماوەیەیش زۆتر بە ماوەی هاوچەرخی ئەتۆمی و چەرخی کۆمپیوتەر و ژیری دەست کرد دادەنرێت.

ئا ئەم (مێژووی هاوچەرخە) دەشێ ئەوانەی لەم سەردەمەدا و لە ڕووداوە جیاوازەکانی مێژوویی و سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و کەلتووریان بینیوە و ژیاون و ماون، کە لە یادەوەرییەکانیان پارێزراون، دەتوانن دەماودەم یان بە نووسین بیگێڕنەوە.

کە فەڕەنسا لە سێ یەکی سەدەی نۆزدەدا دەستی بە سەر زۆربەی ئەفریکا و وڵاتانی عارەبی لە رۆژئاوا دا گرت، بەریتانیایش لەولاوە دەستی بە سەر زۆربەی ئاسیادا گرت بە تایبەت هیندستان و رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش، ئەوەی مەبەستمانە بیڵێین پێمان خۆش بێت یان نا کە هەموو جیهان “ ئاوروپایی “ یان “ رۆژئاوایی “ بوون. بە درێژایی سەد ساڵ یان زیاتری داگیرکاری. کە کەلتووریش بەشێک بووە لەو ڕەوتە و کاریگەری بە سەر ئەدەب و هونەرەوە هەبووە. بە تایبەت لە کەلتووری وەک کەلتووری عارەبی . {{ ئەڵبەتە ئەمەی کوردیش لەم کەلتوورە دانەبڕاوین و بە دوور نەبووین ئەمەیشی گرتەوە بەو پێیەی رووداوەکانی ئەو ماوەیە باس دەکرێ خاکی کوردستان و نەتەوەی کوردیشی گرتەوە. سەردار}}، کە لە سێ یەکی سەدەی رابردوودا ڕەگەزی نووسەنی ناسەردەمی وەک (ڕۆمان) و (شانۆ) و (کورتە چیرۆک) ە واتایەکی روونتر لە رۆژئاواوە هاوردەکراوە، ئەمەیش جیاواز بووە لە رەگەزەکانی گێڕانەوەی خوازراو، وەک هەواڵ و رووداو و ناوازە و پەگە…. لەم نەوەندەدا شیعر بە بەوەیی قورتاری نەبووە، ئەویش (دیوانی العرب) و (العرب) کە ئازارجێژی کاریگەری شاعیرە رۆمانتیکی و هەمایی و سوریالییەکان بوو… ((پەخشانە شیعر)) لە گەڵ ئەمین ئەلڕەیحانی لە سەرەتای سەدەی رابردووەوە سەری هەڵدا، بەر لە شیعری تازە لە چلەکانی هەمان سەدەدا لە سەر دەستی شاعیرانی ئێراق وەک بەدر شاکر ئەلسیاب و نازیک ئەلمەلائیکە و بەیاتی و بەلەند حەیدەری ......

لێرەدا پرسیارێک سەر هەڵدەدات،کە ناکرێ خۆمانی لێ قورتار بکەین و گەرەکە بیخەینەڕوو، ئەویش ئەوەیە چەمکی “ هاوچەرخی “ چییە؟ جۆن

دەتوانین ئەم “ هاوچەرخي” یە عارەبييە دیاری بکەین.{{ بە پێویستی
دەزانم بەندە وەک وەرگێڕی ئەم باسە لێرەدا ئەوە بڵێم، ئێمەی
کوردیش پێویستە پێ داگری لە سەر شر□ق□ی دەستەواژەی “ هاوچەرخی “
بکەینەوە و خۆ بە ئەدەبی دەوروبەر هەڵنەواسین، کە ئەمە زێتر
دەکەوێتە ئەستۆی بیرمەندانی بواری ئەدەبی کوردی و رووبەرووی
ببنەوە}} تاوەکو بتوانین دەستەواژەی “ هاوچەرخی “ مان بگونجێنین.
بگوترێت “ قەسیدەی هاوچەرخ “ چی دەگەیەنێت ؟ و شاعیرەکە هاوچەرخە
؟ لە کاتێکدا ئەو دەقانە زۆر کەم دەچنەوە سەر ڕابردوو،
سڕاونەتەوە، کە زەمەنی بوون تێ دەپەڕێنن. دەکارێ لێمانەوە نێزیک
بێت، لە دەقی هاوچەرخدا لە ڕووی زەمەن و شوێنەوە، چەمکی قووڵتر
بۆ “ هاوچەرخ “ ڕەنگە ئەوە بێت کە داهێنەر لە ڕووی ئاوێتە
بوونەوە پەیوەندییەکی دەگمەنی لە تەک رۆژگاری خۆیدا ه□ بێت. د□ بێت
“ هەست “ یا “ سووسەکردن “ یاخود “ سەرپەرشتی “ ه□ بێت، کە وای لێ
بکات خۆی لە خودی ئێستای دووربکاتەوە بە واتا “ لێرە “ و “ لەوێ
“ بێت.لە نها و دادێ . ڕەنگە جیاوازییە مێژووییەکە سەخت بێت وا
پێشبینی دەکەین “ ناوکی “ هاوچەرخی بێت.
لێرەدا داهێنەرەکە بە تەواوی هاوتەریبە لە تەک بەها و دیدگا و
رێباز و بنەماکانی بە بێ مەترسی خستنە سەر ڕەخنە یا لێڵ کردنی
لێوارەکانی و ئاوێتەکردنی بە سیاسی ، کۆمەڵایەتی، کەلتووری.دەشێ
تەمومژی لە بەر دییەکاندا بخوڵقێنێت، یان ئەو لە سەردەمێکی خۆیدا
دەژی بە بێ ئەوەی تێیدا ژیا بێت.
شاعیری مۆدێرنێتە گەرەکە خودی خۆی تێڕوانینی بۆ سەردەمەکەی خۆی
جێگیر بکات، تاوەکوو بزانێت نەک رۆشنایی وەلێ تاریکاییە، کەواتە
هۆدێرنێتە دەشێ ئەوە بێت کێ لەو تاریکاییە تێ دەگات، هەروەک “
جۆرجۆ ئاگامبینی “ ئیتاڵیایی وای بۆ دەچێت و لەمبارەیەوە دبێژێت
: (هاوچەرخی) بۆ خۆی ئەوەیە سیمای پێشوازی لە تۆپەڵێک تاریکایی
لە زەمەنی خۆتدا بکەی “ جی ڕوو دەدات کاتێک خۆمان لە ژینگەیەکی
یاساغ لە ڕووناهی دەبینینەوە، یان کە چاومان دەنوقێنین؟ کەواتە
ئەو تاریکییە چییە کە دەیبینین ؟ زانایانی فسیۆلۆژی دەمارگرژی
ڕوونی دەکەنەوە نەبوونی ڕۆشنایی زنجیرەیەک خانە لە دۆراندۆری
تۆڕی چاودا هان دەدات، پێی دەگوترێت خانە ناتەواوەکان، کە
دەکەوێتە چالاکی و ئەم جۆرە تێڕوانینانە دروست دەکات کە پێی
دەڵێین تاریکی، یان کەمی ڕووناکی بوونی نامێنێ.
ئەمە وا دەخوازێت داهێنەر توانایەکی تێدا بێت ڕۆشناییەکان کوێری
نەکەن کە مۆدێرنێتەی تێدا هەڵدێت، لە سەر ئاشکرا کردنی دیوەکەی
دیکە، کە تاریکی یا سێبەرە، ئەو کات تەنها دەتوانین دەستەواژەی
مۆدێرنێتەی بۆ دەرببڕین، هەر کاتێ لە خوێندنەوەی دەقەکانیدا

هەستمان کرد ئەو لە سەردەمێکی تایبەت و دیاریکراودا دەژیت، کە دەگاتەوە بە ئێستا و لێشی جودا دەبێتەوە، بە پێی دیفاکتەی خۆی یاخود نا، بە پێی بوون کە ئامادەیی نییە واتا ڕابردوو، ئەم پەیوەندییە تایبەتییە بە ڕابردوو بە خۆی ڕوویەکی دیکەی هەیە، ئەمە هەمیشە بە جیاکردنەوە لە ڕابردوو ئێستا دەبینین، کۆن لەم ڕوانگەوە ڕابردوو یان لە بنەڕەتدا نزیکە، بەوەی بنەڕەت ناکەوێتە ڕابردووی زەمەنی خۆی، بەڵکوو مۆدێرنێتەی دادەی مێژوویی دەکات، لە ناویدا لە ڕەفتارکردن ناوەستێتەوە، بەو ئاراستەیە کە کەرپێچەکە لە ژیندا دەژی لە نێو شانە زیندەوەرییەکاندایە، ڕەنگە هاوچەرخ بنەماکانی لەم نزیکی بنەڕەتییە بدۆزیتەوە، دووریش لێی، خودی ئێستایە، مێژوونووسانی ئەدەب و هونەر وای دەبیننەوە کە “ پێک گەیشتن “ لە نێوان کۆن و تازەدا هەیە، بە هۆی ئەوەوە نییە کە شێوە کۆنەکان زیاتر خۆی وا نیشان بدات وەک ئەوەی جادوویەک بە سەر ئێستای تایبەتدا دەسەپێنێت، چونکە “ کلیلی نوێخوازی “ بە خۆی لە کۆندا شاراوە بووە، تازەیش هاوشانی بووە، بە هۆکارگەلێ لێی بە ئاگا بووین، ئەوەی پەیوەست بە بە شیعرەوە ئەوەیە کە زمان بە خۆی “ کەلتوورەکە “ ئەمە وەک خۆی لە ڕووی ڕێزمانی و پێکهاتەکەیەوە بە میراتی دەگرینەوە، وەلێ دەوڵەمەندی دەکەین، بە هەر شتێکی نوێ و نوێکاری پێشهاتیش، هەر وەک ئەوەی کە داهێنەر ڕێگاکە دەبڕی بە ئێستاکە ئەوەیە “ شیعر میراتییە “ یاخود شێوەیەک لە زانستی شوێنەواری هەیە، مەبەست لەوەیش گەڕاندنەوە نییە بە ڕابردووی نزیک بەڵکوو نزیکایەتی بە ڕەسەنایەتییە، بە واتای ببورە کە لە ئێستادا دەژین .

لە ڕاستیدا ئەم دەستپێشخەرییە چەشنێکە وا دەکات داهێنەر مۆدێرن و هاوچەرخ بێت، یانی بەم زەمەنەوە لوولی کردووە و پێچاوێتییەوە، جا لە بەر ئەوە پێویستە زۆر بە دڵنیاییەوە بڕیار بدەین کە “ مۆدێرنێتە “ چەمکێکی مێژووییە لە ڕۆژئاوادا پەیوەستە بە ئەو کەسانەی ئەم دیاردەیە بە پێی ڕێکخستنی زەمەنیی بە هونەری مۆدێرنە و بە دیاریکراویش بە هونەرمەندانی پەیکەرتاشی کە لە ساڵی ١٩٤٥ بەرهەمیان هەبووە، ڕێکی دەخەن، ئەمە جیاوازە لە هونەری نوێخوازی ساڵانی نێوان ١٨٦٠ – ١٩٤٥ .

لە ڕاستیدا ئەم پرسە جێی “ ناکۆکییە “ لە لایەک کۆک بوون لە سەر سنووری کاتێکی دابڕاو، لە لایەکی دیکەوە لە سەر “ بەهای هونەری “ ئەو کارانەی کە سەر بەم بزاڤە یان ئەوی دین، هونەرمەندی مۆدێرن کولتوورێکی هونەری بەرهەم دەنێت، وەلێ ناخزێتە ڕەوتی ئەم بزاڤە هونەرییە یان ئەوی دی، بە واتا پۆلین ناکرێ، بە (کلاسیک) هەژمار دەکرێت، یان “ نا پێشڕەوی “ یاخود “ نامۆدێرن “ مادام مۆدێرنە بە

واتای " هاوکاتی " یا " پێکەوە بوون " و " میتۆدی هونەری "پیادەکراو یا کۆک بوون لە سەر ئەم حاڵەتە دەت، پێویستە لە پێوەری کاری هونەری مۆدێرنە " تایبەتمەندێتی ئێستاتیکا " لە بەرچاو بگیرێت و سەختی بکاتەوە. بە هۆی ئەوەی پێی دەگوترێت، (سەرپێشی هاوچەرخ) یان جیاوازی دیدگای هونەری، جا لە بەر ئەوە باشترە خۆ بە دەستی ئەو دەستەواژەیەوە نەدەین.

کە دەگوترێت " ئەدەبی هاوچەرخ " لکاوی زنجیرە زەمەنییەکە نییە، بەڵکوو هاوکات" جوانناسی مۆدێرنەتە"یە " کە ئەوەیش لایەنێکی " ڕەنگاڵەیی " هونەری نوێخوازي " یە، یا گوازتنەوەیە گوازتنەوەی " چەندایەتی چلۆنایەتی " بەراوورد بە هونەری کلاسیکی، ئەمەیش ئەدەب دەگرێتەوە، بە پێی بەیاری ئەمە هەروەک " بییر بوردیو " دەڵێ : لێرەدا زەمەنێکی تایبەت بە ئەدەب هەیە، پێوانەکردنی ناگونجێت لە گەڵ زەروورەتی پێوانەیی زەمەنی مێژوویی " سیاسی " یان " فۆرمی " ، بەم جۆرە پێناسەی مۆدێرنەتە سانا نییە هەروەک هەندێ کەس مەزندەی دەکەن، دیاري کردنەکەی بە " دەسەڵاتی ڕەخنە " ی هونەری یان ئەدەبی و دامەزراوە کۆمەڵایەتی و فیکرییەکانەوە بەندە، ئەو بۆ خۆی " ڕەزامەنددەری " کارەکانە و بە مۆدێرنەتەی هەژمار دەکات، یەکێکی دی دوور دەخاتەوە بە بە ئەوەی بە ماوەی بەرهەمهێنان یاخود تەنانەت کرۆکی کارەکان و کاریگەرییە هونەرییەکانی لە فۆرم و سەرچاوە و کەرەستەوە پەیوەستی بکات، تاوەکوو ئەوە ڕاست بە هەندێک بڵێن ئەرێ ئەوە " هونەری مۆدێرنەتە" یە بە خودی خۆی " پێناسە کردنی هونەری " لەکەوتەوە، ئالێرەدا بارگرانی پێشخستنی " بە خۆی " دەکەوێتە ئەستۆی ڕەخنەگرانی .

وەرگێران : سەردار جاف
شاعیر و ڕەخنەگر ؛ ئەڵمانیا

کۆڵبەندی دافەس لە نێوان گوتار و کرداردا-2-.. عەلی مەحمود

محەمەد

بەشی دووەم

دافوس 55 ساڵە بۆتە ناوەندێکی کاریگەری بۆ لەبیکردنی ئەلیگارشییەکانی جیهان, بە وتەی خۆیان لە کۆڕبەندەکەیان گفتوگۆی چارەسەرکردنی کێشەکانی مرۆڤایەتی دەکەن, کەچی ساڵ لە دوای ساڵ بە سەرمایەی زیاترەوە دەنەوە بۆ هەمان شوێن, کەچی هەموو جارەکان لە دوای خۆیان کێشەکان قولتر دەکەنەوە, لە نێوان کۆنگرەی 2019 بۆ کۆنگرەی ساڵی 2022 سەرمایەی ملیاردێرەکانی جیهان 4و7 ترلیۆن دۆلار زیادی کردووە, ژمارەشیان 573 کەس چووە سەر, ژمارەی هەژارانیش 260 ملیۆن زیادیان کرد, لەو لاوە نایەکسانی قولترو ژینگە پیستر و شەڕەکان زەبروزەنگتر و ماڵوێرانکەرتر دەبن, کۆمپانیاکانی بیمەو چەك و نەوت و تەکنەلۆژیا زەبلاحتر دەبن, لە پار ساڵەوە سەرمایەیان لە 13 ترلیۆن دۆلارەوە بۆتە 15 ترلیۆن دۆلار, ژمارەی ملیاردێرەکانی جیهانیش 204 کەس زیادی کردووە, کەچی ژمارەو ڕێژەی هەژارانی جیهانیش لە جێگای خۆیان چەقیون, بە پێی راپۆرتی نەتەوە یەکگرتووەکان 733 ملیۆن برسی هەبووە لە جیهان, 2,3 ملیۆن کەس ئاسایشی خۆراکیان نەبووە, کەچی 15 خولەك جارێك ملیۆنێرێك لە جیهان زیاد دەکات.

ئەوان نایانەوێ پەنجە بخەنە سەر سەرچاوەی کێشەکان و گوێ لە بیستنی چارەسەرە راستەقینەکان بگرن, کە هەموو دەردوو بەڵاکان سستەمەکەی ئەوانە, چارەسەریش تەنها سستەمێکە لەسەر بنچینەی هەر کەس بە پێی کارو بەرهەمەکەی … موچەی بنەڕەتی بۆ هەمووان, ئاشتی و دادپەروەری دامەزرابێت.

ئەوان کار ناکەن بۆ ئەوەی چەرکەکە گەورەتر بکەن بەشی هەموو مرۆڤایەتی بکات, نەخۆشی و نەخوێندەواری و هەژاری و داگیرکاری چارەسەر بکەن, ئەوان دەیانەوێت چەرکەکە بە بچووکی بمێنێتەوە لە هەر بۆ خۆیان بێت, ئەوان باوەڕیان بە هاوکێشەی سفری هەیە بۆ چارەسەر , یان هەموو یان هیچ, هەمووکەش بۆ خۆیانە.

دافۆس و ڕەوشت

لێرە لەم دافۆسە بەهەشتییە, زۆر باسی ڕەوشت و ئەخلاق دەکەن, کەچی خودی ڕێکخراوی ڕێکخەری کۆڕبەندەکە, کارمەندانەکانی چەندین کەیسی ئاکارییان لە ماوەی رابردوو تەقاندەوە, 6 ژنیان لە کاتی سك پەیدا ناردەتەوە بۆ ماڵەوە, بێ مووچەو بیمە لەکار دەریانیان کردووە, جیاکارییان بەرامبەر ڕەش پێستەکان کردووە, پەلاماری سێکسی لە لایەن

ب□□و□ بەرە گەورەكانەوە ئەنجامدراوە, ئەمە بەهاو ئاكارو رەوشتى رێكخەرانى دافوسە كە وانەى چارەسەرى بێكارى و رەوشت و يەكسانى بە جيهان دەڵێنەوە.

رۆژانى كۆ□ بەند داڤۆس جمەى دێت لە زەوى ئۆتۆمۆبيلە گران بەهاكان لە ئاسمانيش فڕۆكەى بزنس مانەكان, لە زەوى و ئاسمانەوە ژينگە پيس دەكەن, ستێكى گۆشتى تايبەتى ئەرجەنتينى بە 150 دۆلارو خواردنەوەى مارتينى بە 40 دۆلار دەخۆن و دەخۆنەوە, لەناو هۆڵەكانيش باسى برسێتى و پاكى ژينگە دەكەن.

كلاوس شواب دامەزرێنەرى كۆ□ بەندەكە دەڵێت: "ئێمە خۆمان لە جيهانێكى دابەش بوودا دەبينينەوە, كە دابەشبوونى كۆمەڵايەتى قووڵى تێدا يە، متمانە نەماوەو بە هۆى ئەم دابەش بوونەوە, پێويستە متمانە بگەڕێنينەوە, شواب ديارە لێى تێك چووە يان خۆى لە گێلى دەدات, 55 سا□ سا□□ ل□ ساڵى دواتر زياتر متمانە لاوازتر دەبێت, متمانە كاتێك دێتەوە كە هۆكارى دابەش بوونەكە نەمێنێت, دابەشبوونى كۆمەڵايەتى كۆمەڵگا بەسەر هەژارو دەوڵەمەند, ژن و پياو, وڵاتانى باشوور و باكوور...... لێرە چارەسەر ناكرێت.

لە كاتێك كۆنگرەى داڤۆس دەبەسترێت, خاڵێكى سەرەكى كۆ□ بەندەكە ژينگەيە, گۆڕانكارى ژينگە ساڵانە هۆكارى مردنى 14,5 مليۆن كەسە لە جيهان , لەوانە 8,5 مليۆن كەس بەهۆى لافاوەوە, وشكە ساڵى 3,2 مليۆن كەس و زيانى 5,12 ترليۆن دۆلارە لە جيهان تا ساڵى 2050 .

بە پێى داتاكانى رێكخراوى (World Inequality Lab) لە ساڵى 2021, 1%ى هەرە دەوڵەمەندەكانى جيهان بەرپرسن لە دەردانى 17%ى دووەم ئۆكسيدى كاربۆن, 10%ى هەرە دەوڵەمەندەكەى جيهانيش بەرپرسن لە دەردانى 50%ى دووەم ئۆكسيدى كاربۆن لە جيهان, ئەمە جگە لە كارگاو كارخانەكانيان, بەڵايەكى ديكەشيان زياد كرد, ئەويش دابين كردنى وزەى زۆرە بۆ ناوەندەكانى كۆگاكانى داتا, بۆ كاركردنى زيرەكى دەستكرد.

لە هەمووشى سەيرتر دافۆسي□كان شاگەشكە بوونە بە دەرچوونى ترامپ, لە لايەك باسى ژينگە دەكەن, لە لايەكى ديكە ترەمپ دواى دەستبەكار بوونى يەكەم بڕيارى دەرچوون بوو لە رێكەوتننامەى پاريس بۆ ژينگەو دەرچوون لە رێكخراوى تەندروستى جيهانى و......

باسى ئاشتى دەكەن, دەركەوت مايكرۆسۆفت و گوگڵ بەشداريان كردووە لە تاوانى جينۆسايدى غەزە و هاوكارى سوپاى ئيسرائيليان كردووە, باسى ئيلۆن ماسك و مانگە دەستكردەكانى مەكەن, فيتنە نييە تێى نەگلێت.

نا يەكسانى لە سليكۆن ڤالى

ئەمانە کە باسی چارەسەری و برسەتی دەکەن، کەچی هەر کەڵ بەند دەرگاکەی داخرا تا ساڵی داهاتوو، دەست دەکەن بە کەمکردنەوەی هێزی کار و بێکارکردنی کارگەران و کەمکردنەوەی کرێ.
دابەزینی کرێ تەنانەت کرێکاری سلیکۆن قالیشی گرتۆتەوە، کرێکارێك کە بڕوانامەی ناوەندی نەبێت لەرێ 33000 دۆلار لە ساڵێك وەر دەگرێت کە سێیەکی موچەی خاوەند بڕوانامەی زانکۆیە.
بە پێی ئاماری ساڵی 2021، 23%ی کارگەرانی سلیکۆن قالی لە خوار پلەی هەژارین، 3% زیاتر لە چاو ساڵی 2019.
کەچی دە گەورە ملیاردەرە یەکەمەکەی جیهان، کە نەیان ئەهلی سلیکۆن قالین، لەم ساڵەدا هەر خولەکێك 3,7 ملیۆن دۆلار چۆتە سەر سەرمایەکانیان، ڕۆژانە هەر یەکەیان 100 ملیۆن دۆلار قازانجیان کردووە، پشکی ئیلۆن ماسك نزیك 6 جاری ئەم داتایەیە.
ئەگەر ئەوان 99%ی سامانیان لە شەو ڕۆژێکدا لە دەست بدەن، هەر بە ملیاردەری دەمێننەوە.
لە 23 ڕۆژی یەکەمی ئەمساڵ ، 10 یەکەم دەوڵەمەندەکانی جیهان، کۆی گشتی 105 ملیار چووە سەر سامانیان، کۆی سەرمایەکانیان گەیشتە 2,1 ترلیۆن دۆلار.
لە کاتێك چارەسیاریان پێ نییە بۆ کۆتایی هێنان بە هەژاری، کەچی پێشبینی دەکرێت بۆ ساڵی 2027 جیهان ببێتە خاوەند حەوت ترلیۆنەر، کە ئێستا خاوەند 16 ملیاردەری سەروی سەت ملیارین، چواریان لەسەروی دووسەد دەوڵەن، یەك لەوان ئەمڕۆ 434 ملیار دۆلار سەرمایەکەیەتی، ترا پیش مژدەی کەمکردنەوەی 5800 ملیار دۆلار باجی پێیان داوە تا 10 سەی داهاتوو.
لە کۆتاییدا ماوەتەوە بڵێین ئێستا ئەم ئۆلیگارشیانەی دافۆس مەترسین بەسەر دەستکەوتەکانی رابردووی مرۆڤایەتی، جیهان بەرەو چارەنووسێکی ڕەش دەبەن، دەستوەردانەکانی ئیلۆن ماسك لە سیاسەت مرۆڤایەتی بردۆتە قۆناغێکی مەترسیدارەوە، دیموکراسیەتی لیبراڵی بردۆتە ژێر پرسیارەوە.

ماویەتی..

بە خوێندنەوەی بەشی یەکەم:

[ئایا دافۆس نایەکسانی کەم دەکاتەوە؟.. 1.. عەلی مەحمود]

چەمکە بنەڕەتیەکانی ژاك لاكان.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لێڤای)

ئەوەی دی/Other/Auter

دەکرێت چەمکی ئەوی دی بە ئاڵۆزترین چەمک لەنێو کارەکانی لاکان ئەژمار بکەین، چونکە کاتێك لاكان لەسیەکان ئەم چەمکە بەکاردەبات، هێشتا واتا و حزوری خۆی بەدەستنەهێنابوو، بەڵکو بەشێوەیەکی گشتی ئاماژەی بە "خەڵکی دی" دەکرد، هەر چەند ف□□ید چەمکی "ئەوی دی" بەکارهێنابوو و باسی کەسی دی پێکردبوو، ئەوی دی(dere Andere) هەروەها ئەوی دیتری(das andere)، بەڵام لاکان وا پێدەچێت ئەو چەمکەی لە "هیگڵ"ەوە خواستبێ، ئەمیش کاتێك ئاشنایی فەلسەکەی بووت لەکاتی گوێگرتن لە وانەکانی "ئەلیکساندەر کۆژیف" لەنێوان ساڵەکانی ١٩٣٣-١٩٣٩.

لەساڵی ١٩٥٥ هێڵێکی یەك لاکەرەویی لەنێوان "ئەوی دی بچوك" و ئەویدی گەورە" دەکێشێت، بەوشێوەیە لەوە بەدواوە جیاکاریەك دەچەسپێنی و پارێزگاری لەپێگە سەنتراڵەکەی دەکات بەدێژایی کارەکانی، لەم خەڵە بەدواوە لە هێڵکار(جبر)ی لاکانی ئاماژە بە ئەوی دی گەورە دەکرێت بە بەپیتی گەورە، و ئەوی دی بچوك بە پیتی، لاکان بانگەشەی ئەوە دەکات ئاگاداربوون لەو جیاوازیە زەرورە بۆ مومارەسەکردنی کاریشیکاریی، و لەسەر دەرونپشکنیار ئەوەیە "بەجۆرێک هەڵگری ئەوپ□□□ی زانین بێت دەربارەی ئەو جیاوازیەی نێوان بچوك و گەورە. تا لەتوانایيدا هەبێ بتوانێت خۆی بخاتە جێ ئەویدی گەورە نەک ئەوی دی بچوك.

ئەوی دی بچوك، ئەو ئەوی دیەیە کە فعلان ئەوی دی نییە، بەڵکو وینایەکی فەنتازی و جێکەوتی ئیگۆیە بۆیە <دال> جارێک ئەوی دی بچوك دەنوێنێ و جارێکی تر ئیگۆ دەنوێنێت لەشێوەی پیتی لەهەمان کاتیشدا هاوتاو، و وێنە ئاوینەکەیە، لێرەوەیە ئەوی دی بچوك بەتەواوی لەنێو سیستتەمی فانتازی تۆمارکراوە.

ئەوی دی گەورە، ئەوی دیەکی ڕەها دەنوێنێتەوە و ئەوی دیکە، ئەوی دی ناو سیستەمی فەنتازی فریودەری تەپێڕاندوە، بەجۆرێک نانوێنرێتەوە لەڕێگەی تەماهی بوونەوە، لاکان ئەم ئەوی دیە[گەورەیە] ڕیشەییە هاوسەنگ دەکات لەگەڵ زمان و یاسا، هەر بۆیە ئەوی دی گەورە تۆمارکراوە لەنێو سیستەمی ڕەمزی، لەڕاستیشدا ئەوی دی گەورە، هیچ نییە جگە لە ڕەمزی کە بەرجەستەبووە لە وێنەی تاکێکدا، لە بەرامبەر تاکێک، بەپێ ئەمە بێت ئەوی دی<گەورە> زاتێکی ترە لەئەوی تریە ڕیشەییی و تاکەتیە نەنوانراوەکەیدا، و لەهەمان کاتیشدا ئەو سیستەمی ڕەمزیە و پردەکە بۆ ئەو پەیوەندیە کە لەگەڵ ئەوی دیدا دروستبووە.

بەڵام ئەوی دی مانایەکی دیشی لاوەکی هەیە، ئەوی دی بەمانای >سیستەمی ڕەمزی>یش دێت، بەڵام دەبێت< یەکمجار درک بە ئەوی دی بکەین ئینجا دەوەم وەک پێگە و مەوقع، ئەو پێگەیەیە کە قسەکردن تێدا دادەمزێت> واتە دەکرێت قسە لەسەر ئەوی دی بکەین وەک زات، بەڵام تەنها لەچوارچیوەی مانایی لاوەکی، واتە بەو مانایەی زاتێک ئەو پێگەیە وەردەگرێ، بەم شێوەیە ئەوی دی بەرجەستە دەکرێت لە بەرامبەر زاتێکی تر.

لەڕێگەی ئەوەی کە گوایە "قسە سەرچاوەکەی ئیگۆ نییە و تەنانەت زاتیش نییە، بەڵکو ئەوی دیە"، لاکان جەخت دەکاتەوە کە قسە و زمان لەجێگایەکدان لەدەرەوەی کۆنتڕۆڵی هۆشیاری مرؤڤەوە، ئەوان لەجێگایەکی ترەوە دێن، لەدەرەوەی ئاگایی، هەر بۆیە >نەست گوتاری ئەوی دیە> و لەڕێگەی درک کردن بە ئەوی دی وەک پێگە، لاکان ئاماژە بە تێگەیەکی فرۆید دەکات لەناو مەیانی ڕووداوە دەرونیەکان و بە پێ ئەمەش بێت وەسفی نەست دەکرت بە >مەیانی ئەوی دی>.
دایک یەکەم کەسە پێگەی ئەوی "دی گەورە" وەردەگرێت بۆ مناڵ، ئەو یەکەم کەسە گوێی لە هاوارە سەرەتاییەکانی کۆرپەلەکەی دەبێت، بەجۆرێك مانای پێدەبەخشێت، و دەیکات بە پەیامێکی دیاریکرا و مانادار، کاتیک گرێ "خەسان" دروست دەبێت کە بە مناڵەکە ڕووندەبێتەوە کە "ئەوی دی کامڵ و پەرڤێکت نییە، نەقسێک لەوێیدیدا هەیە"، بەوشەگەلێکی تر، هەمیشە دالێک نەقسە لەناو فەرهەنگی دالەکانی بونیادنراو لەلایەن ئەوی دیەوە. ئەوی دی پەرڤیکتی ئووستوریکە -کە بۆ پیتی لاتینی گۆڕای دەنوسرێتەوە لەنێو جەبری لاکانی- بوونی نییە، لەساڵی ١٩٥٧ لاکان شیکردنەوەی شێوەیی بۆ ئەو ئەوی دیە ناقسە دەکات لەڕێگەی هێنانی خەتێک بەسەریدا ، بۆ ئەوی بەم شێوەیەی لێبێت(Ⱥ)، تا ناوێکی تر بدات بۆ ئەوی دی خەسێنراو،

تا ئەوی دی ناقس ببێت بە ئەوی دی خەساو.

هەروەها ئەوی دی بریتیە لە <ڕەگەزی تر> ڕەگەزی تر هەمیشە ئافرەتە بەرامبەر زاتی ن□رینە و زاتی مێنەیش بەهەمان شێوە: <پیاو هەڵدەستێ بەبینی ڕۆڵی وێستگەی تەبدیل، بەجۆرێک ئافرەت دەکات بە ئەوی دیەک بەرامبەر بەخۆی، هەر وەک چۆنیش ئەوی دیەکە بەرامبەر بە پیاویش.

سەرچاوە:
https://plato.stanford.edu/entries/lacan/
Jacques Lacan (Stanford Encyclopedia of

تینووی ئاڵا.. شیعری ستار ئەحمەد

شەو گلێنەی ئەستێرەیەکی خوماربوو
زریوە لەبادا سەمای باڵداری دەورژان
شنەیەك لەهێرۆ دەتۆراو
گەواڵە بەفرێکی خستبووە سەرشان
ئەو بانگەی لەگرمەی هەور دەترسا
سیمرخی هەنگاوێك دڕندەی دەهاویشت
دەروازەی رێیەکی تارمایی کۆڕاڵەو
بۆ چیا دڵی خستۆتە سەر پشت
ئێواران لەناڵەی هوزاری باڕەش
گەرووی دیواری ژوورەکەم
بەئەسکڵ ئارایشت دەکرد
دەموت نەخوازە هەڵۆیەك برسی
چڕنووکی بۆ کۆرپەی ئەوینی ئاڵم
بۆ عەشقێك سروەیەك بخاتە ماڵم
بکاتە پەیژەی روبارێك بێپرد
لانەیەك خوێنەهەور دەکاتە لانکی
تارمایی چڵێکی دارسێوی عومرم

لەسۆزی تەنی چیا وەردەدا
لەسۆنگەی شەوچرای
خەمێکی قەترانی دەگەڕێم
بۆ ئەوەی ناوکی سەحرایەك گەرمەشین
بەگاشە بەردی لوتکەیەك ببڕم
ـ با ـ پەیامەو چقڵەزا دەماڵێ
ـ رێ ـ خەرمانی سۆزەو
بەستەی داد دەڵێ
ـ هەور ـ چەرمی پاڵتۆی لاڵێکە
لەعەشق تێدەگاو
ناتوانێت نەبێتە هاوشینی عەوداڵێ
هەورو سۆز
عەشق و با
گلێنەی شەوێکن
ئەستێرە دەکەنە شارێکی پڕچرا
گەواڵەو لوتکەی چیا
باڵدارو هێلانەی پەرستگا
دروشمی خاکێکن تینووە بۆ ئاڵا

ستار ئەحمەد

•